

Europeiska
unionens råd

Bryssel den 30 november 2023
(OR. en)

15971/23

SAN 699
SOC 823
EMPL 590
RECH 529
JEUN 275
EDUC 463
CULT 170
DIGIT 279
ENV 1378
ECOFIN 1280
FIN 1240

LÄGESRAPPORT

från: Rådets generalsekretariat

till: Delegationerna

Föreg. dok. nr: 15053/23

Ärende: Rådets slutsatser om psykisk hälsa

För delegationerna bifogas rådets ovannämnda slutsatser, som godkändes av rådet (hälso- och sjukvård) vid mötet den 30 november 2023.

Rådets slutsatser om psykisk hälsa

Inledning

Redan före covid-19-pandemin led ca 84 miljoner människor i EU, dvs. en av sex medborgare, av psykiska problem, till en kostnad av 600 miljarder euro eller 4 % av BNP¹.

Enligt Världshälsoorganisationen (WHO) ökade under covid-19-pandemins första år den allmänna förekomsten av oro och depression i världen med 25 %, och pandemin påverkade i synnerhet ungdomars psykiska hälsa. Vidare har kvinnor drabbats hårdare än män, och personer med icke-överförbara sjukdomar har oftare utvecklat symptom på psykisk sjukdom.

Andra problem, såsom Rysslands anfallskrig mot Ukraina, klimatkrisen, ökande arbetslöshet och stigande levnadskostnader samt trycket från det digitala området och sociala medier, har bara förvärrat den befintliga psykiska ohälsan, särskilt bland barn och ungdomar samt personer med psykiska problem.

Den psykiska hälsan måste förbättras av hänsyn till individen men även av sociala och ekonomiska skäl. Enligt artikel 35 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna² har var och en rätt till tillgång till förebyggande hälsovård och till medicinsk vård på de villkor som fastställs i nationell lagstiftning och praxis. En hög nivå av skydd för människors hälsa ska säkerställas vid utformning och genomförande av all unionspolitik och alla unionsåtgärder.

¹ OECD/Europeiska unionen (2018), *Health at a Glance: Europe 2018: State of Health in the EU Cycle*, OECD:s publikationer, Paris/Europeiska unionen, Bryssel,
https://doi.org/10.1787/health_glance_eur-2018-en

² Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (2000/C 364/01), EUT:
https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_sv.pdf

I juni 2023 antog kommissionen ett meddelande om en övergripande strategi för psykisk hälsa i syfte att hjälpa medlemsstaterna och berörda aktörer att ta itu med utmaningar i fråga om psykisk hälsa i EU. I meddelandet anges tre vägledande principer som bör gälla för alla medborgare: i) tillgång till lämpliga och effektiva förebyggande åtgärder, ii) tillgång till högkvalitativ och ekonomiskt överkomlig psykisk vård och behandling och iii) återintegrering i samhället efter tillfrisknande³.

Kommissionens meddelande och de åtgärder som medlemsstaterna är i färd med att ta fram utgör grunden för ett nytt sätt att se på psykisk hälsa som är övergripande, främjar och skyddar välbefinnande, är förebyggande samt inbegriper ett stort antal berörda aktörer.

EUROPEISKA UNIONENS RÅD,

1. SOM ÄR MEDVETET OM WHO:s stadga, där det anges att hälsa är ett tillstånd av fullt fysiskt, andligt och socialt välbefinnande och icke blott frånvaron av sjukdom eller svaghet och att åtnjutandet av den högsta uppnåeliga hälsostandard är en av de fundamentala rättigheterna för varje mänsklig varelse,
2. SOM ÄR MEDVETET OM ATT psykisk hälsa är ett tillstånd av psykiskt välbefinnande som innebär att människor kan klara av påfrestningar i livet, förverkliga sina egna möjligheter, lära sig väl och arbeta produktivt samt bidra till det samhälle som de lever i⁴.
3. SOM ANSER att alla personer utan åtskillnad och som en del av allmän hälso- och sjukvård bör ha tillgång till grundläggande hälso- och sjukvård av god kvalitet, såsom erkänns i mål 3 i FN:s Agenda 2030 för hållbar utveckling⁵,

³ COM(2023) 298. Meddelande från kommissionen om en övergripande strategi för psykisk hälsa.

⁴ Världshälsoorganisationen, WHO:s faktablad, *Mental health: strengthening our response*, 2022.

⁵ FN:s mål för hållbar utveckling. Mål 3: Säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/health/>

4. SOM ANSER att alla människor, även barn och ungdomar, bör ha möjlighet att växa upp och leva under förhållanden och i miljöer som främjar och understöder deras psykiska hälsa,
5. SOM ÄR MEDVETET OM familjens avgörande roll för att främja barns psykiska välbefinnande och inser att barn som är institutionaliserade eller hemlösa ofta har större psykiska problem,
6. SOM VÄLKOMNAR kommissionens meddelande av den 7 juni 2023 om en övergripande strategi för psykisk hälsa samt dess finansieringsmöjligheter på över 1,2 miljarder euro samt 20 flaggskeppsinitiativ som ska hjälpa medlemsstaterna och berörda parter att väsentligt förbättra medborgarnas mentala hälsa,
7. SOM INSER vikten av att förbättra livskvaliteten för människor med psykiska problem, deras familjer och (in)formella vårdare, varvid särskild uppmärksamhet bör ägnas hanteringen av stigmatisering och diskriminering, såsom anges i kommissionens meddelande om en övergripande strategi för psykisk hälsa,
8. SOM NOTERAR Europaparlamentets resolution av den 5 juli 2022 om psykisk hälsa i det digitala arbetslivet⁶,
9. SOM NOTERAR rådets slutsatser om psykisk hälsa och otryggt arbete, där man tar upp kopplingarna mellan psykisk hälsa och arbete⁷,
10. SOM ÄR MEDVETET OM befolkningens betydligt försämrade psykiska hälsa på grund av covid-19-pandemin⁸,

⁶ Europaparlamentets resolution av den 5 juli 2022 om psykisk hälsa i det digitala arbetslivet (EUT C 47, 7.2.2023, s. 63).

⁷ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13937-2023-INIT/sv/pdf>

⁸ OECD (2021), *Tackling the mental health impact of the COVID-19 crisis: An integrated, whole-of-society response*, OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19), OECD:s publikationer, Paris, <https://doi.org/10.1787/0ccafa0b-en>

11. SOM ÄR MEDVETET OM att ensamhet kan ha stor negativ inverkan på den psykiska hälsan och att ensamheten i EU har ökat med 22–26 % i de olika regionerna till följd av pandemin⁹,
12. SOM NOTERAR rapporten om slutresultatet av konferensen om Europas framtid¹⁰, där man efterlyser en bättre förståelse för psykiska hälsoproblem och hur de kan hanteras, inbegripet utarbetandet av en EU-handlingsplan för psykisk hälsa som tillhandahåller en långsiktig strategi för psykisk hälsa, bl.a. inom forskning, och som även tar itu med frågan om tillgången till professionell hjälp, särskilda befolkningsgrupper, såsom barn och ungdomar, samt inrättandet inom en nära framtid av ett särskilt europeiskt år för psykisk hälsa,
13. SOM NOTERAR OECD:s rekommendation från rådet för integrerad psykisk hälsa, färdigheter och arbetspolitik, där man förespråkar politiska principer i hälso- och sjukvårdssystem, utbildnings- och ungdomssystem och välfärdssystem samt på arbetsplatser som kärnan i ett synsätt där psykisk hälsa beaktas i all politik, vilket bidrar till att bryta ner silor inom politiken för psykisk hälsa¹¹,
14. SOM NOTERAR rapporten *Health at a Glance Europe 2022*, där man konstaterar att en av två unga européer i åldrarna 18–29 år säger sig inte ha fått den psykiska vård som de behöver, att ungdomars oro och depression mer än fördubblades i ett flertal europeiska länder under pandemin och att det föreligger en oroande ökning av antalet rapporterade fall av självmordstankar¹²,

⁹ Baarck, J., Balahur, A., Cassio, L., d’Hombres, B., Pásztor, Z., Tintori, G., *Loneliness in the EU – Insights from surveys and online media data*, EUR 30765 EN, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg, 2021, ISBN 978-92-76-40246-6, doi:10.2760/28343, JRC125873

¹⁰ Konferensen om Europas framtid. Slutrapport från maj 2022. Finns här: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/conference-future-europe_sv

¹¹ *OECD Recommendation of the Council on Integrated Mental Health, Skills and Work Policy*, OECD/LEGAL/0420 (2022)

¹² OECD/Europeiska unionen (2022), *Health at a Glance: Europe 2022: State of Health in the EU Cycle*, OECD:s publikationer, Paris, <https://doi.org/10.1787/507433b0-en>

15. SOM ÄR MEDVETET OM konsekvenserna av den pågående krisen och nödsituationen på hälsoområdet, inbegripet anfallskriget i Ukraina och flyktingmottagandet i värdländer, som medför sämre psykisk och psykosocial hälsa¹³ samt behovet av humanitär hjälp och humanitärt bistånd i form av psykosocialt stöd, inbegripet i samband med sexuellt våld och annat könsrelaterat våld,
16. SOM ÄR MEDVETET OM behovet av en faktisk omställning inom mentalsjukvården från sjukhuscentrerade tjänster till en övergripande, integrerad och samhällsbaserad psykiatrisk vård och social omsorg¹⁴,
17. SOM ÄR MEDVETET OM att sociala, ekonomiska och miljömässiga faktorer, såsom naturkatastrofer, har en negativ inverkan på den psykiska hälsan och ökar behovet av psykosocialt stöd,
18. SOM ERINRAR OM rådets slutsatser från 2019 om välfärdsekonomi, där kommissionen uppmanas att lägga fram en strategi för psykisk hälsa för unionen¹⁵,
19. SOM ÄR MEDVETET OM att det bedöms råda brist på anställda inom hälso- och sjukvården i EU och att det i vissa medlemsstater råder brist på personal inom den psykiatriska vården, varvid man för att investera i hälsa även måste investera i arbetskraft på området,
20. SOM VÄLKOMNAR den plan (verktygslåda) för en tvärvetenskaplig strategi för kapacitetsuppbyggnad avseende psykisk hälsa som kommissionen har för avsikt att lägga fram 2024 och där frågan kommer att tas upp,

¹³ Världshälsoförsamlingen 75. (2022). Den 75:e Världshälsoförsamlingen i Genève den 22–28 maj 2022: resolutioner och beslut med bilagor. Världshälsoorganisationen. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/365610>. Resolution WHA 75.11.

¹⁴ *Comprehensive mental health action plan 2013–2030*. Genève: Världshälsoorganisationen 2021. Licens: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

¹⁵ Rådet slutsatser om välfärdsekonomi: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13432-2019-INIT/sv/pdf>

21. SOM VÄLKOMNAR de framsteg som FN har gjort i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, där man framhåller att diskriminering av en person på grund av fysisk eller psykisk funktionsnedsättning är en kränkning dennes grundläggande mänskliga rättigheter samt även de framsteg som WHO har gjort, t.ex. initiativet *QualityRights*, där man föreslår verktyg för att utvärdera respekten för rättigheter inom mentalsjukvården samt utbildningsverktyg, t.ex. utbildning online om psykisk hälsa, återhämtning och delaktighet i samhället, med syftet att bekämpa stigmatisering,
22. SOM NOTERAR WHO:s övergripande handlingsplan för psykisk hälsa 2023–2030 och dess mål nr 2, där man fastställer behovet av att tillhandhålla övergripande, integrerad, responsiv och samhällsbaserad psykiatrisk vård och social omsorg,
23. SOM NOTERAR WHO:s europeiska ramverk för åtgärder i fråga om psykisk hälsa 2021–2025, där det framgår att uppskattningsvis 119 000 liv gick förlorade 2019 i Europaområdet på grund av självmord, vilket var den näst vanligaste dödsorsaken bland ungdomar (15–29 år)¹⁶,
24. SOM ÄR MEDVETET OM att problemen i fråga om psykisk ohälsa har kopplingar till många former av ojämlikhet, såsom människor i utsatta situationer, minoriteter, marginaliserade grupper och personer i missgynnade socioekonomiska situationer, inbegripet människor inom långtidssjukvården, människor som är ensamma och socialt isolerade, barn och ungdomar, äldre människor, kvinnor, hbtq-personer¹⁷, cancerpatienter, personer med funktionsnedsättning, flyktingar, migranter, fångar samt hemlösa personer, och som även är medvetet om att jämställdhetsperspektivet och principen att ingen får lämnas utanför i enlighet med FN:s mål för hållbar utveckling är av avgörande betydelse för att man ska kunna ta itu med ojämlikheten i fråga om psykisk hälsa,

¹⁶ WHO:s *European framework for action on mental health 2021–2025*. Köpenhamn, WHO:s regionkontor för Europa, 2022. Licens: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

<https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289057813>

¹⁷ Se kommissionens jämlikhetsstrategi för hbtqi-personer 2020–2025 [COM(2020) 698 final].

25. SOM INSER att psykisk ohälsa är kopplad till faktorer som påverkar hälsan (såsom tillgång till hälso- och sjukvård, biologiska och psykologiska faktorer, kost och fysisk aktivitet, konsumtion av alkohol, tobak och olaglig narkotika) samt miljö-, stadsplanerings-, klimat-, sociala, kulturella, ekonomiska och kommersiella faktorer,
26. SOM ERKÄNNER att stärkta skyddande faktorer, såsom regelbunden motion och fysisk träning samt deltagande i kulturella aktiviteter, kan främja människors allmänna psykiska hälsa och välbefinnande och minska risken för psykiska sjukdomar¹⁸,
27. SOM VÄRDESÄTTER Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs förberedande yttrande från 2023 med titeln *Åtgärder för att förbättra den psykiska hälsan*, som stöder utvecklingen av personcentrerade system för psykisk hälsa som stärker individens egenmakt¹⁹,
28. SOM INSER att psykisk hälsa och fysisk hälsa är nära förknippade med varandra och att personer som lever med allvarlig psykisk ohälsa löper större risk att drabbas av ett brett spektrum av kroniska fysiska tillstånd och har en förväntad livslängd som är 10 eller till och med 20 år kortare än befolkningen i allmänhet²⁰,
29. SOM FRAMHÅLLER VIKTEN AV ATT GENOMFÖRA konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, särskilt när det gäller skyddet av personer som lider av psykisk ohälsa,
30. SOM ERINRAR OM betydelsen av att följa upp rekommendationerna i rekommendation Rec (2004) 10 från Europarådets ministerkommitté om skyddet av de mänskliga rättigheterna och den mänskliga värdigheten för personer som lider av psykisk sjukdom²¹,

¹⁸ CultureForHealth Report. *Culture's contribution to health and well-being: a report on evidence and policy recommendations for Europe*. Final_C4H_FullReport_small.pdf (cultureforhealth.eu)

¹⁹ SOC/760-EESC-2023

²⁰ WHO Guidelines for the management of physical health conditions in adults with severe mental disorders. Genève: Världshälsoorganisationen, 2018. Licens: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/275718/9789241550383-eng.pdf>

²¹

[https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Activities/08_Psychiatry_and_human_rights_en/Rec\(2004\)10%20EM%20E.pdf](https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Activities/08_Psychiatry_and_human_rights_en/Rec(2004)10%20EM%20E.pdf)

31. SOM VERKAR FÖR en människorättsbaserad utvärdering av mentalsjukvården med hjälp av bland annat WHO:s *QualityRights*-verktygslåda

UPPMANAR MEDLEMSSTATERNA ATT GÖRA FÖLJANDE:

- a) Prioritera integrerad politik och integrerade tjänster för psykisk hälsa och välbefinnande och ÖVERVÄGA ATT UTARBETA handlingsplaner eller strategier för att ta itu med de mest brådskande och mest utbredda frågorna, såsom att
1. införa ett synsätt där psykisk hälsa beaktas i all politik och som utöver hälsa också inbegriper problem inom andra nyckelsektorer som relevanta faktorer, såsom sysselsättning, utbildning, digitalisering (inbegripet effekterna av artificiell intelligens), socialt skydd, ekonomisk trygghet, forskning, bostäder, stadsplanering, tillgång till kultur, medier och kommunikation, miljö och klimat,
 2. erkänna de sociala, miljömässiga och ekonomiska faktorer som påverkar psykisk hälsa,
 3. förbättra kunskapen om psykisk hälsa från tidig ålder och även för föräldrar, särskilt genom att använda den europeiska kodexen för psykisk hälsa²² som ska utvecklas från och med 2024,
 4. främja psykisk hälsa och psykiskt välbefinnande i olika sammanhang under hela livet, med fokus på att stärka skyddande faktorer för god psykisk hälsa och motståndskraft mot psykisk ohälsa, såsom deltagande i idrott och kultur,
 5. förebygga psykisk ohälsa (inbegripet förebyggande av självmord, självskadebeteende och depression) i olika sammanhang, såsom skolor, arbetsplatser, hälso- och sjukvård, bostadsområden och samhällen, genom att tillämpa en blandning av universella, selektiva och indikerade förebyggande insatser och politiska åtgärder,

²² [HaDEA call](#) for stakeholders to establish a Code for mental health: [Funding & tenders \(europa.eu\)](#)

6. förbättra systemen och tjänsterna för psykisk hälsa för att tillgodose de behov som uttryckts av personer med psykisk ohälsa, i riktning mot en allmän hälso- och sjukvård av hög kvalitet,
7. göra tillgången till och samordningen av effektiv och säker psykiatrisk vård snabbare och mer rättvis, främja tidig diagnos och integrerad vård genom samhällsbaserad och rehabiliteringsorienterad mentalsjukvård,
8. främja evidensbaserad praxis inom mentalsjukvård och psykiatrisk vård och riktlinjebaserad behandling, inbegripet förebyggande av användning av multimedicingering, när så är möjligt,
9. främja förebyggande, tidig upptäckt och behandling av personer med självmordsbeteende och dess konsekvenser,
10. ta fram åtgärder för att ta itu med ensamhet hos befolkningen i allmänhet, med fokus på grupper som riskerar att bli ensamma,
11. säkerställa en effektiv tillämpning av befintlig EU-lagstiftning och nationell lagstiftning för att garantera säkerhet och hälsa på arbetsplatsen och främja psykisk hälsa, förebygga och hantera psykosociala risker och öka resurserna för psykisk hälsa på arbetsplatsen,
12. främja åtgärder för att upprätthålla eller stärka hälso- och sjukvårdspersonalens psykiska hälsa,
13. främja psykisk hälsa, utveckling av social och emotionell inlärningsförmåga, tidig upptäckt och screening i utbildningssammanhang för att stödja, hantera och främja barns och ungdomars psykiska hälsa,
14. främja tillgången till specialiserade tjänster för psykisk hälsa för skolbarn,
15. stödja utvecklingen och inrättandet av en tvärvetenskaplig arbetsstyrka för psykisk hälsa, som integrerar alla viktiga discipliner för att tillhandahålla en helhetssyn på främjande, förebyggande, behandling och vård,

16. regelbundet samla in aktuella och jämförbara uppgifter och information för att övervaka framstegen och vägleda investeringar på områden där framsteg behövs genom internationell samordning,
17. stärka åtgärder för att återintegrera människor i samhället, i arbetskraften och i beslutsprocesser för politik för psykisk hälsa och för att i så stor utsträckning som möjligt förhindra återfall efter avinstitutionalisering eller återintegrering,
18. överväga en tvärvetenskaplig grupp i varje medlemsstat för att säkerställa att psykisk hälsa beaktas i all politik för att följa upp genomförandet av politiken för psykisk hälsa med indikatorer,

UPPMANAR KOMMISSIONEN ATT

- a) STÖDJA medlemsstaternas politik för psykisk hälsa genom att fortsätta att ge stöd till medlemsstaterna för genomförandet av meddelandet om en övergripande strategi för psykisk hälsa och dess 20 flaggskeppsinitiativ,
- b) LÄGGA FRAM ett översiktsdokument om de flaggskeppsinitiativ som presenteras i kommissionens meddelande om en övergripande strategi för psykisk hälsa, som också ska innehålla en tidsplan för genomförandet av varje flaggskeppsinitiativ och den anslagna finansiella budgeten,
- c) stärka aspekten psykisk hälsa inom alla politikområden genom att säkerställa synergier inom kommissionen samt genom samordning med internationella organisationer och berörda parter om åtgärder, verktyg och finansiering som rör psykisk hälsa,
- d) ÖVERVAKA och ANALYSERA effektiviteten och resultaten av genomförandet av flaggskeppsinitiativen enligt definitionen i kommissionens meddelande i förhållande till internationellt överenskomna indikatorer från målen för hållbar utveckling och WHO:s mål i nära samverkan med medlemsstaterna via expertgruppen för folkhälsa och i synnerhet dess undergrupp för psykisk hälsa,

- e) understödja kunskapen om psykisk ohälsa, skapa medvetenhet och främja utbyte av bästa praxis i enlighet med kommissionens meddelande om en övergripande strategi för psykisk hälsa,
- f) stödja medlemsstaterna och samordna åtgärder genom programmet EU för hälsa samt andra initiativ, såsom expertgruppen för folkhälsa, inbegripet dess undergrupp för psykisk hälsa,
- g) ägna SÄRSKILD UPPMÄRKSAMHET åt utsatta och socioekonomiskt missgynnade grupper,
- h) i högre grad främja och synliggöra EU:s olika finansieringsmöjligheter för särskilda åtgärder på området psykisk hälsa, med vederbörlig hänsyn till att dessa möjligheter matchas med medlemsstaternas behov och krav,
- i) FRÄMJA initiativ för att stödja psykisk hälsa och kommunikationskampanjer i EU genom ett europeiskt år för psykisk hälsa, som bör äga rum senast 2029,
- j) GENOMFÖRA tvärvetenskapliga utbildnings- och utbytesprogram för personal inom hälso- och sjukvården, personal inom socialtjänsten och annan personal som möter människor i olika situationer (t.ex. personal som arbetar som utbildare, i skolor, i daghem, på säkerhetsföretag) för att stödja och främja deras kunskaper om psykisk hälsa och vårdens kvalitet samt för att stärka deras motståndskraft mot psykisk ohälsa,

UPPMANAR MEDLEMSSTATERNA OCH KOMMISSIONEN ATT

- a) FORTSÄTTA övergången till en övergripande strategi för psykisk hälsa under 2024 och därefter,
- b) UPPMUNTRA till framtagande och genomförande av åtgärder och rekommendationer i form av en EU-handlingsplan som bygger på främjande av välbefinnande för alla befolkningsgrupper över hela åldersspektrumet, förebyggande av psykisk ohälsa och ökad motståndskraft mot psykisk ohälsa; dessutom bör åtgärderna inriktas på att förbättra vårdens tillgänglighet och kvalitet för personer med psykisk ohälsa, med slutmålet att tillgodose befolkningens behov,
- c) FRÄMJA en övergripande strategi för psykisk hälsa och sektorsövergripande samarbete för att stärka breda, långsiktiga politiska perspektiv och tillhandahålla balanserade politiska rekommendationer,
- d) fokusera på att minska de ojämlikheter vad beträffar psykisk hälsa som finns mellan och inom medlemsstaterna samt mellan socioekonomiska grupper, särskilt de som befinner sig i missgynnade situationer, och främja jämlikhet och antidiskriminering som ett verktyg för förebyggande, med särskild uppmärksamhet på personer i utsatta och marginaliserade situationer,
- e) uppmuntra samarbete mellan medlemsstaterna och kommissionen genom utbyte av erfarenheter och bästa praxis på området psykisk hälsa, särskilt inom expertgruppen för folkhälsa,
- f) FORTSÄTTA samarbetet när det gäller utbyte av erfarenheter och integrering av psykisk hälsa i alla politikområden via befintliga strukturer som engagerar viktiga samhällsaktörer, däribland allmänheten, icke-statliga organisationer/det civila samhället och den privata sektorn,
- g) BEKÄMPA stigmatiseringen av psykisk ohälsa genom att ta fram EU-riktlinjer för att bekämpa stigmatisering och diskriminering, inbegripet medvetenhet om psykisk ohälsa inom alla samhällsområden,

- h) ÖKA de gemensamma insatserna för att bekämpa diskriminering, hatpropaganda, alla former av våld, särskilt könsrelaterat våld och självmord,
 - i) ERKÄNNA OCH FRÄMJA ett aktivt deltagande av personer med egna erfarenheter (användare av tjänster, anhörigvårdare osv.) och INTEGRERA befintlig och ny kunskap i tvärvetenskaplig utbildning, reformer som rör psykisk hälsa, forskning och politikutveckling,
 - j) UNDERLÄTTA utövandet av rättigheter i samband med att mentalsjukvården organiseras.
-